

ПАЗАКЛАСНАЯ РАБОТА

А. С. ЮЗАФАТАВА,

настаўніца вышэйшай катэгорыі Негарэльскай сярэдняй школы № 1 Дзяржынскага раёна

ГУЛЬНЯ-ВІКТАРЫНА «ЗНАЎЦЫ ЛІТАРАТУРЫ»

(жыццё і творчасць Івана Шамякіна, XI клас)

Мэта: падтрымліваць цікавасць да беларускай кнігі, да чытання мастацкіх твораў; замацаваць і пашырыць веды вучняў пра творчасць І. Шамякіна; развіваць іх інтэлектуальныя і творчыя здольнасці; выхоўваць пачуццё павагі да класікаў нацыянальнай літаратуры, іх творчай спадчыны.

Абсталіванне: карткі з заданнямі, эмблемы каманд, презентацыя гульні-віктарыны, запіс песен у выкананні ансамбля «Песняры», выставка твораў Івана Шамякіна, прызы і граматы для ўдзельнікаў гульні.

Журы: настаўнікі-фіолагі, бібліятэкар школы.

Удзельнікі: зборныя каманды вучняў XI класа.

Ход мерапрыемства

Гучыць запіс фрагмента песні «Мой родны кут» (сл. Якуба Коласа, муз. І. Лучанка).

Вядучы. Сярдечна вітаю ўсіх прысутных! Сёння мы сустракаемся на інтэлектуальным турніры знаўцаў беларускай літаратуры. Ён прысвечаны жыццю і творчасці Івана Шамякіна. Яго творы мы разглядалі на ўроках, вывучалі старонкі біяграфіі гэтага пісьменніка. Неўзабаве мы пабачым, якая каманда найбольш грунтоўна і ўпэйнена прадэмансструе свае веды. Сёння ўзвесьні падрыхтоўкі каманд будзе ацэніваць наша паважанае журы.

На абмеркаванне будзе адведзены пэўны час. Каманда, якая будзе гатова даць адказ на пытанне, падымае вось такі знак (дэмантстрue). Кожны правільны адказ прынясе камандзе адзін бал.

Пасля кожнага сэта праводзіцца эккурсія на выставу кніг Івана Шамякіна. Вучні расказваюць пра творы пісьменніка.

I сэм. «Жыццяпіс і агляд творчасці»

1. Дзяцінства Івана Шамякіна падобна да дзяцінства славутага класіка нашай літаратуры. Пра каго ідзе размова і ў чым гэтае

падабенства? (Пра Якуба Коласа, нарадзіўся ў сям'і лесніка.)

2. Назавіце малую радзіму славутага празаіка. (Вёскі Карма, Краўцоўка, Церахоўка, Сцюдзённая Гута, што на Гомельшчыне.)

3. Як навучаўся І. Шамякін? (Па буквары, які купіў бацька.)

4. Калі Іван Шамякін быў яшчэ малым хлапчуком, то ён знайшоў цікавую рэч. Яна цалкам захапіла юнага чытача. Што гэта за кніга? (Кніжка без вокладкі, паэма Якуба Коласа «Новая зямля».)

5. Кім бацька бачыў сына ў будучым? («Быць табе ляснічым», — казаў бацька.)

6. Куды накіраваўся будучы пісьменнік пасля заканчэння сямігодкі і ў якім годзе гэта адбылося? (Паступіў вучыцца ў Гомельскі тэхнікум будаўнічых матэрыялаў, 1937 г.)

7. Дзе апынуўся будучы пісьменнік пасля заканчэння тэхнікума? (Пасля заканчэння тэхнікума ў 1940 г. апынуўся ў Беластоцкай вобласці, працаваў тэхнікам райпрамкамбіната.)

8. Як звалі жонку І. Шамякіна? Прататыпамі якога твора сталі сам пісьменнік і яго жонка?

(Марыя Філатаўна. Пенталогія «Трывожнае шчасце», образы Пятра Шапятоўчы і Сашы Траянаўай.)

9. Які твор прысвяціў І. Шамякін сваёй любай жонцы ў 1990-я гг.? Якія падзеі ўспамінае аўтар? (Аповесць «Слаўся, Марыя!»; гады юнацтва, мары, захапленні, першыя пачуці, каханне...)

10. Вы ведаецце, што Іван Шамякін быў з кагорты тых пісьменнікаў, чые юнацтва і младосць былі апалены вайной. Назавіце гэтых літаратараў. (Васіль Быкаў, Іван Мележ, Аркадзь Куляшоў, Андрэй Макаёнак, Іван Наўменка...)

11. З чаго пачалося захапленне літаратурай? (Пачаў сваю творчасць І. Шамякін з вершаў. Браў актыўны ўдзел у літаб'яднанні пры газете «Гомельская праўда».)

12. Дзе служыў І. Шамякін у час Вялікай Айчыннай вайны? (У час вайны служыў зенітчыкам у Мурманску, ваяваў у Польшчы, перамогу сустрэў на Одэры. Быў камандзірам гарматы, а потым камсограм дывізіёна.)

13. Калі пісьменніцкі талент Івана Пятровіча быў зауважаны ў грамадстве? (Пасля публікацыі рамана «Глыбокая плынь», у якім паказана партызанская барацьба на тэрыторыі Беларусі. Твор быў адзначаны Сталінскай прэміяй (Дзяржаўнай прэміяй СССР) у 1951 г.)

14. У 1948 годзе Іван Шамякін паступае... Закончыце фразу. (У Рэспубліканскую партыйную школу.)

15. Назавіце дэвіз, творчае крэда пісьменніка. («Калі не жыць сучаснасцю, нельга пісаць».)

16. Назавіце найбольш значныя творы ў літаратурнай спадчыне Івана Пятровіча, якія склалі этапы яго творчасці ў савецкі час. («Глыбокая плынь», «У добры час», «Крыніцы», «Сэрца на далоні», «Снежныя зімы», «Вазьму твой боль», «Атланты і карыятыды», «Гандлярка і паэт», «Шлюбная нач»...)

17. Іван Шамякін прысвяціў першы буйны эпічны твор чарнобыльскай катастрофе. Назавіце яго. (Раман «Злая зорка».)

18. Якія творы з'явіліся ў часы перабудовы? Што ў іх паказвае пісьменнік? (Гэты перыяд — другая палова 1980-х — 1990-я гг.; аповесці «Палеская мадонна», «Бумеранг», «Сатанінскі тур», «Адна на падмостках», «Падзенне», «Крывінка» і інш.; адлюстраваны негатыўныя праявы жыцця грамадства ў той час.)

19. Якія рысы ўласцівы творам пісьменніка пра сучаснасць? (Размежаванне герояў на

станоўчых і адмоўных, большасць з іх амальныя тыпы; востры канфлікт; сюжэтная здаймальнасць; прыгодніцкая элементы; моўнае майстэрства аўтарскага аповеду.)

20. Назавіце дату смерці пісьменніка і месца яго спачыну. (14 кастрычніка 2004 г., пахаваны на Усходніх могілках у Мінску.)

Слова журы. Агалошванне вынікаў першага сэта.

II сэпт. Творы Івана Шамякіна

Раман «Сэрца на далоні»

1. Як можна растлумачыць назыву рамана? (У прымым значэнні: сэрца Зосі Савіч на далоні, у руцэ хірурга Антона Яраша; сэрца лёс чалавека, аперацыя на сэрца як працэс перабудовы грамадства.)

2. Якія персанажы дзейнічаюць у творы? (Раман шматгеройны. Сям'я журналіста Кірылы Шыковіча — жонка Валянціна Андрэеўна, дачка Ірына, сын Славік; сям'я доктара Антона Яраша — жонка Галіна Адамаўна, сын Віктар, дачка Наташа, прыёмны сын Тарас; старшыня гарвыканкама Гукан; медсястра Маша; загадчыца бальніцы Тамара Гаецкая; Зося Савіч і інш.)

3. Якія падзеі з'яўляюцца завязкай у рамане? (Журналіст Кірыла Шыковіч жадае перагледзець книгу пра гарадское падполле ў гады вайны, якую ён напісаў сумесна са старшыней гарвыканкама Гуканам, хоча разабрацца ў дзейнасці Антона Яраша і доктара Савіча ў той час.)

4. Назавіце другі часавы план у творы. (Успаміны доктара Яраша, Зосі Савіч пра венную акупацыю горада Гомеля.)

5. Якія эпізоды рамана сведчаць пра вялікую адданасць Антона Яраша сваёй прафесійнай дзейнасці? (Калі доктар адпачывае на дачы, то чытае часопіс па медыцыне; калі едзе ў таксі, то думае пра этапы будучай аперацыі на сэрцы; ён вельмі моцна перажывае няўдачы — смерць двух хлапчукоў.)

6. Якім чынам журналісту Шыковічу пашчасціла даведацца праўду? (Дзякуючы карпатлівай працы з архіўнымі дакументамі, пошукам і распытванню сведак ваеннага часу і падзеі.)

7. Хто такая Маша? Што вам вядома пра яе? (Гэта медсястра хірургіі, якая працуе з доктарам Ярашам. Яна захапляеца працаю хірурга Яраша, лічыцца лепшай хірургічнай сястрой. У канцы твора робіць выбор паміж маладымі людзьмі: Славікам і Тарасам.)

ПАЗАКЛАСНАЯ РАБОТА

8. Якія з персанажаў у рамане з'яўляюцца адмоўнымі і чаму? (*Старшыня гарвыканкама Гукан — не жадаючы, каб журналіст знайшоў праўду, выклікае на пасяджэнне выканкама і ставіць пытанне аб выхаванні дзяцей у сям'і Шыковічаў — пасля таго, як Славік трапляе ў выцвярэзняк. Загадчыца бальніцы Тамара Гаецкая не задаволена халодным стаўленнем доктара Яраша да сваёй асобы. Яна пляткарыць жонцы Яраша пра Зосю Савіч.*)

9. Чаму Славік Шыковіч выклікае ў чытачоў сімпатыю? (*Малады чалавек вызначаецца сваёй дабрынёй, шчырасцю, чалавечнасцю, хоць зневесненне паводзіць сябе вельмі дзёрзка і неўраўнаважана.*)

10. У які трохкунтнік склаліся адносіны маладога пакалення ў рамане? (*Славік — Маша — Тарас.*)

Аповесць «Гандлярка і паэт»

1. Чаму аповесць «Гандлярка і паэт» лічыцца неардынарным творам? (*Галоўнай герайнай аповесці з'яўляецца звычайная жанчына — гандлярка з Камароўскага рынка, чалавек без званняў і пасад.*)

2. Да якіх герояў стасуеца закон фізікі пра разнаполюсныя зарады? (*Да гандляркі і паэта; Вольга выратоўвае не здаровага, здольнага гаспадара, а нямоглага, які мог хутка загінуць у цяжкіх умовах.*)

3. Якой паказана на пачатку твора Вольга Лянновіч? (*Чэрствая, грубая маладзіца, якая клоноўцца толькі пра павелічэнне свайго баства.*)

4. Дзе адбываюцца падзеі ў творы? (*Камароўскі рынак, прыватныя дамы.*)

5. Якія падзеі змянілі лёс гандляркі? (*Просыба пра выратаванне палоннага, якую выказала сяброўка Вольгі па заданні гарадскога падполля.*)

6. Што звыклае і што новае было ў выкананні гэтай просьбы? (*Звыклае — выкуп, торг; новае — яна выконвала адказнае заданне падполля, тым самым удзельнічала ў барацьбе з фашистыкай акупацыяй.*)

7. Як Вольга справілася з заданнем? (*Яна нікога не знайшла ва ўмоўленым месцы, пайшла каля агароджы і мусіла выбіраць, як на кірмашы. Вядучым тут стала мацирынская пачуццё, жаданне дапамагчы.*)

8. Назавіце сапраўднае імя паэта Алеся Шпака. (*Аляксандр Гапанюк.*)

9. Чаму Алеся было цяжка выкананы атрыманае заданне — забіць паліцаю Друцьку? (*Бо Алеся добра ведаў гэтага чалавека, той быў беларусам.*)

10. Назавіце сюжэтныя лініі ў творы. (*Маці Вольгі Лянновіч — Хрысця Лянновіч; Вольга Лянновіч — гандлярка; Алеся Шпак; сям'я Бароўскіх і іх дачка Лена; падпольшчыкі; паліцаі Друцька.*)

11. Што вы ведаеце пра аповесць як жанр літаратуры? (*Аповесць — жанр эпічнай літаратуры, які знаходзіцца паміж апавяданнем і раманам. Мае нескладаны сюжэт і кампазіцыю. Апавядальнікам часта з'яўляецца адзін з герояў або аўтар.*)

Падвядзенне вынікаў другога сэта. Выступленне журы.

III сэт. «Нечаканыя факты з біяграфіі пісьменніка»

1. У які часопіс I. Шамякін даслаў перад вайной сваё апавяданне? Хто адказаў яму з рэдакцыі? (*У часопісе «Полымя рэвалюцыі». Адказаў сам рэдактар Міхась Лынькоў.*)

2. Якім чынам Іван Шамякін падтрымаў у 1950-я гады зняволенага Яна Скрыгана? (*Напісаў яму вялікі ліст пра радзіму.*)

3. Чаму было адмоўлена ў друкаванні яго новай кнігі «Нью-Ёркі дзённік»? (*Галоўны рэдактар гаварыла, што заўсёды лічыла Івана Пятровіча партыйным пісьменнікам. А ён вельмі ж захапляўся Амерыкай.*)

4. Дзе I. Шамякін напісаў аповесць «Помста»? (*Служачы некаторы час пасля вайны ў Германіі, I. Шамякін напісаў гэты твор.*)

5. Што раздражняла бацьку Івана Пятровіча ў паводзінах маленъкага сына? (*Хлопчык любіў насіць на галаве добры стос кніг, гэтыя акрабатычныя трукі сына не падабаліся бацьку.*)

6. Якая реч з'яўлялася ў руках маці пісьменніка Сынклеты Сцяпанайны, калі дзеци рабілі шкоду? (*Ручнік, іншага яна не прызнаўала, была вельмі цярпілівай жанчынай, не выносіла крыкаў, лаянкі.*)

7. Якая настаўніца найболыш падабалася хлапчуку-школьніку? (*Настаўніца рускай мовы Лідзія Маркаўна. Калі яна праводзіла дыктант і прыпынялася каля парты Івана, той ад хвалявання рабіў памылкі.*)

8. Якая рыса характару была вызначальная у Івана Пятровіча Шамякіна? (*Выключная цярпімасць і талерантнасць да чужых меркаванняў, густай, поглядаў.*)

9. Чым I. Шамякін дапамог Васілю Быкаў? (*Паспрыяў з друкаваннем у часопісе «Полымя» аповесці «Сотнікаў», дапамог перехаць з Гродна ў Мінск.*)

10. У якім творы Іван Шамякін паказаў жыццё архітэктараў? (У рамане «Атланты і карыятыды».)

Выступленне журы. Агалошванне вынікаў.

IV сэт. I зноў пра творчасць I. Шамякіна

Каму належажць словаў?

А) «Шамякін, шырока карыстаючыся фактамі ўласнай біографіі, абапіраючыся на ўбачанае і перажытае ім самім, яго роднымі і блізкімі, стварыў праўдзівы мастацкі партрэт свайго герайчнага пакалення, якое мужнела і гінула ў баях»:

- 1) Дзмітрыю Бугаёву;
- 2) Віктару Каваленку;
- 3) Алесю Марціновічу (Адказ: 2).

Б) «Кожны раман ці аповесць Івана Шамякіна — гэта новае, свежае слова аб нашай рэчаіснасці, аб нашых праблемах, аб нашых людзях, гэта раскрыццё маральных глыбінь чалавечых душ, гэта і яго споведзь аб сваіх ідэалах, сваіх надзеях, сваіх радасцях і сваіх болях»:

- 1) Андрэю Макаёнку;
- 2) Васілю Быкову;
- 3) Міхасю Лынъкову (Адказ: 1).

В) «Сучаснасць у разуменні I. Шамякіна — з'ява жывая, рухомая, зменлівая, пlynная. Абавязкова звязаная з гісторыяй, жывыя ўрокі якой выкладзены на многіх старонках шматлікіх кніг пісьменніка»:

- 1) Уладзіміру Гніламёдаву;
- 2) Івану Навуменку;
- 3) Алесю Адамовічу (Адказ: 2).

Г) Не, класікі не паміраюць —

Такі іх бессмяротны род.
Што напісаць
Не паспываюць,
За іх дапісвае народ.

Аўтар: 1) Пімен Панчанка;
2) Генадзь Бураўкін;
3) Валянцін Лукша (Адказ: 3).

Пытанні для гледачоў

1. Які месяц і чаму ў біографіі пісьменніка з'яўляецца знакавым? (Верасень. На пачатку верасня 1940 г. пайшоў служыць у войска пад Мурманскам. У верасні 1950 г. дэмабілізаваўся. У верасні 1971 г. пачаў працу над раманам «Атланты і карыятыды». У верасні 1991 г. памёр сын Саша.)

2. Прывядзіце факты ў доказ таго, што I. П. Шамякін быў дзяржаўным дзеячам.

(Ён выбіраўся дэпутатам рэспубліканскага ўзроўню і Вярхоўнага Савета СССР, з 1971 па 1985 г. узначальваў Вярхоўны Савет БССР. Шмат гадоў I. Шамякін працаў на ключавых пасадах у Саюзе пісьменнікаў Беларусі, кіраваў выдавецтвам «Беларуская Энцыклапедыя». Адна з яго галоўных заслуг — дапамога пісьменнікам і простым людзям у вырашэнні жыццёвой важных праблем.)

3. У якім годзе I. Шамякіну прысвоена ганаровае званне народнага пісьменніка Беларусі? (У 1972 г.)

4. Якія яшчэ ўзнагароды меў Іван Пятровіч? (Герой Сацыялістычнай Працы, узнагароджаны ордэнамі Леніна, Працоўнага Чырвонага Сцяга, Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Айчыннай вайны II ступені, «Знак Пашаны», медалём Францыска Скарыны і інш.)

5. Якія драматычныя творы ёсць у літаратурнай спадчыне народнага пісьменніка? (Напісаў п'есы «Не верце цішыні», «Выгнанне блудніцы», «Дзеци аднаго дома», «Экзамен на восень», «Баталія на лузе», «І змоўклі птушкі», «Залаты медаль».)

6. Якія кінастужкі зняты па творах I. Шамякіна? («Крыніцы», «Хлеб пахне порахам», «Атланты і карыятыды», «Шлюбная нач», «Вазьму твой боль», «Гандлярка і паэт», «Эпілог», «Глыбокая плынь».)

7. Якой прэміяй былі адзначаны раман «Сэрца на далоні» і кніга «Трывожнае шчасце»?

А) Літаратурнай прэміяй Міністэрства абароны СССР;

Б) Дзяржаўнай прэміяй СССР;

В) Дзяржаўнай прэміяй БССР імя Якуба Коласа. (Адказ: В).

8. У якой выдавецкай установе з 1980 года працаў I. Шамякін? (У 1980—1992 гг. — галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя П. Броўкі».)

9. Якія праблемы вырашае пісьменнік у рамане «Сэрца на далоні»? (Аднаўленне праўды пра падпольную барацьбу ў час вайны, маральна-этычныя адносіны паміж людзьмі, выхаванне моладзі, адносіны паміж пакаленнямі, стан сям'і, чалавек у абставінах часу, гуманістычнае аднаўленне грамадства.)

10. Якія вы ўбачылі Вольгу Ляновіч у аповесці «Гандлярка і паэт»? (Камароўская гандлярка, якая кіруеца цвярозым разлікам, заўсёды спадзяеца толькі на ўласныя сілы, разам з тым клапатлівая маці, добрая і спагадлівая, умее дараваць, здольная да духоўнага росту, узвышэння.)

ПАЗАКЛАСНАЯ РАБОТА

11. Якім вам бачыцца Алесь Шпак у творы? (Ён рос у інтэлігентнай сям'і, рамантык, паэт, неспрактыкаваны юнак, часта сумняваеца, мяккацелы, няўпэўнены ў сабе, у творчым пошуку, палымяны патрыёт.)

Выступленне журы. Агалошванне вынікаў.

Вядучы. Вось і скончылася наша гульня. Падведзены вынікі. Спадзяёмся, што сённяшняя наша сустрэча яшчэ раз дапамагла вам адкрыць цікавыя старонкі нашай літаратуры. Хочацца верыць, што творы Івана Пятровіча

Шамякіна стануць для вас аднымі з самых любімых.

Іван Шамякін з'яўляецца ўзорам самаадданага служэння роднай літаратуры, нацыянальнай культуры і свайму народу. Ён — прыклад вернасці ідэалам юнацтва і маладосці, каханню, сям'і. Іван Пятровіч гаварыў: «Не ржавее і не паддаецца пазалоце толькі адно пачуццё — Любоў: да зямлі, якую называеш Радзімай, да народа, якому служыш, і да дзяцей, якіх нарадзіў».

Да новых сустрэч!

Спіс выкарыстанай і рэкамендаванай літаратуры

Бельскі, А. І. Класікі і сучаснікі ў школе : вывучэнне творчасці пісьменнікаў / А. І. Бельскі. — Мінск : Аверсэв, 2005. — С. 157—178.

Васіль Дэ Эм. 20 нечаканых фактаў пра Івана Шамякіна / Васіль Дэ Эм // biyag.shkola.of.by [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: biyag.shkola.of.by > нечаканых_фактаў...Івана_Шамякіна. — Дата доступу: 12.04.2018.

Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя : у 4 т. / НАН Беларусі, Ін-т літ. імя Я. Купалы. — Мінск : Беларус. навука, 2001. — Т. 3. — С. 597—639.

Іван Шамякін. Летапісец эпохі : успаміны, інтэрв'ю, эсэ / уклад. А. Шамякінай. — Мінск : Mast. літ., 2010. — 381 с.

Каваленка, В. А. Іван Шамякін : нарыс жыцця і творчасці / В. А. Каваленка. — Мінск : Нар. асвета, 1980. — 207 с.

М. І. ВЕРЦІХОЎСКАЯ,

выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь, настаўніца і выхавальнік вышэйшай катэгорыі (гімназія № 32 г. Мінска)

«НАРОД СКАЖА ЯК ЗВЯЖА...»

Турнір знаўцаў народнай мудрасці для вучняў V—VI класаў*

Мэта: пашырыць уяўленне вучняў пра вусную народную творчасць на матэрыяле прыказак, стварыць умовы для выхавання пачуцця гонару ў юных грамадзян нашай краіны за нацыянальную духоўную спадчыну.

Задачы: развіваць эўрыстычныя, мнематычныя і лінгвістычныя здольнасці вучняў праз умение спасцігаць пераносны сэнс народных выслоўяў; развіваць маўленчыя ўменні і вербальныя здольнасці праз спасціжэнне адметнасцей беларускіх народных афарызмаў (сюжэтнасці, рытмічнасці, рыфмаванасці, вобразнасці, гумарыстычнасці); выпрацоўваць пошукавыя навыкі лінгвістычных эквівалентаў ці аналагу з іншых моў, найперш з блізкароднаснай — рускай; абдужаць і падтрымліваць у вучняў імкненне авалодваць фальклорнымі скарбамі і кіравацца ў жыцці і паводзінах мудрымі народнымі парадамі.

*У распрацоўцы пададзена шмат пытанняў і заданняў з прагназаванымі адказамі. Настаўніку і вядучаму турніру пропануеца выбар. Галоўнае — загадзя скіраваць вучняў на падрыхтоўку да турніру, найперш — на завучванне прыказак. Карысным будзе практикум, у выніку якога дзееці навучацца суадносіць жыццёвую ситуацыю з адпаведным народным афарызмам. І наадварот, змогуць згадваць народныя выслоўі ў пэўных абставінах. Такія трэнінги развіваюць не толькі маўленчыя здольнасці, але і спрыяюць жаданню дзяцей кіравацца народнай мудрасцю.